

Masca de protecție – barieră în procesul de ascultare a suspectului sau inculpatului

Protective mask – barrier in the process of listening to the suspect or defendant

Lavinia Pricină-Bobeică¹

Rezumat: Ascultarea persoanelor în cadrul investigării activităților infracționale se detașează din punct de vedere al importanței de restul activităților de strângere a probelor. În contextul pandemic actual, obținerea declarațiilor suspectului sau inculpatului se realizează cu respectarea măsurilor de prevenire și combatere a răspândirii virusului Sars-Cov2. Provocările acestui demers vizează operativitatea organului de cercetare penală, pe de o parte, iar pe de altă parte atitudinea suspectului sau inculpatului. Purtarea măștii de protecție este obligatorie, astfel încât activitatea de ascultare se desfășoară cu unele dificultăți. Aceasta necesită un volum mai mare de timp și efort, ori se poate impune cu o frecvență mai ridicată decât în mod obișnuit. De altfel, impunerea măștii de protecție poate duce la mai multe momente de tensiune sau chiar la refuzul de a fi purtată. Toate aceste situații se suprapun peste procedeu ascultării suspectului sau inculpatului, deja anevoios, și trebuie gestionate de cel care aduce la îndeplinire acest procedeu probatoriu.

Cuvinte-cheie: mască, declarații, suspect, obstacol.

Abstract: Listening to persons in the investigation of criminal activities is detached in terms of importance from the rest of the evidence-gathering activities. In the current pandemic context, obtaining the statements of the suspect or defendant is done in compliance with measures to prevent and combat the spread of the Sars-Cov 2 virus. The challenges of this approach concern the efficiency of the criminal investigation body, on the one hand, and on the other hand, the attitude of the suspect or defendant. Wearing a protective mask is mandatory, so the listening activity is difficult. This requires a greater amount of time and effort, or can be imposed with a higher frequency than usual. In fact, the imposition of the protective mask can lead to several moments of tension or even to the refusal to wear it. All these situations overlap with the procedure of listening to the suspect or defendant, already difficult, and must be managed by the one who carries out this evidentiary procedure.

Keywords: mask, statement, suspect, obstacle.

¹ Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea din Craiova, email: bobeica.lavinia@yahoo.com.

1. Introducere

Urmărirea penală presupune un contact direct, nemijlocit, între două părți, determinat de apariția unui raport juridic procesual penal, specific, ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni. Principalii subiecți ai acestui raport juridic procesual penal sunt statul, reprezentat de organele competente să soluționeze cauza penală și inculpatul, care va fi tras la răspundere penală pentru faptele săvârșite.

Este de neconceput să se realizeze scopul procesului penal fără o cunoaștere exactă a omului, în calitatea sa de autor al unei fapte penale, a mecanismelor psihice pe care se bazează formarea declarației și, în general, a poziției suspectului sau inculpatului în fața organului de urmărire penală sau a instanțelor de judecată, element nelipsit de importanță pentru conturarea laturii subiective a infracțiuni. Pandemia afectează puternic cauzele penale, nu doar în sensul amânării acestora, dar și la nivel procedural îngreunează desfășurarea lor ca urmare a măsurilor de protecție și prevenire a răspândirii virului. Comunicarea dintre anchetator și cel interogată se realizează în condiții de distanțare socială, iar cunoașterea aprofundată a suspectului sau inculpatului devine o adevărată provocare.

Trăsăturile pozitive sau negative de caracter ale persoanei ce urmează a fi ascultată, cum ar fi: sociabilitatea, orgoliul, sinceritatea, corectitudinea, indiferența, lenea, apatia, timiditatea, sentimentul inferiorității, individualismul, permit celui care efectuează ascultarea să-și formeze o imagine fidelă cu privire la personalitatea suspectului sau inculpatului și în raport de acestea, să aleagă metoda cea mai bună pentru a obține declarații sincere și complete. Alegerea metodei eficiente este o adevărată provocare în pandemie, restricțiile impuse și măsurile de distanțare socială creează un spațiu și mai mare între anchetator și suspect sau inculpat.

Pentru cunoașterea suspectului sau inculpatului, organul de urmărire penală trebuie să manifeste o preocupare deosebită pentru trăsăturile psihice, elementele psihologice și comportamentale ale acestuia, având la îndemână multiple posibilități. Datele cu privire la personalitatea, mediul social, familial în care s-a format și dezvoltat, anturajul, viciile, mediile pe care le frecventează, alte activități infracționale pot fi obținute atât pe cale directă, cât și în mod indirect.²

Cunoașterea în mod direct se realizează prin intermediul percheziției, al sechestrului, prin reținerea, arestarea, ascultarea suspectului sau inculpatului. Dintre posibilitățile directe de cunoaștere a personalității suspectului sau inculpatului cea mai importantă, datorită duratei și condițiilor în care se desfășoară, este contactul dintre organul de urmărire penală și cel supus „prelevării” acestei probe. Fiecare ascultare constituie un prilej de studiu al personalității acestuia, iar observarea este mijlocul principal prin care se face investigarea psihologică, în cadrul căreia se vor evidenția anumite trăsături de comportament, anume: expresii emoționale, mod de gândire, reacții.

² I. Mircea, *Criminalistica*, Editura Lumina Lex, București, 2001, p. 274.

2. Asigurarea condițiilor materiale in care urmează să se desfășoare ascultarea

În funcție de particularitățile fiecărui caz și de personalitatea celui audiat este necesară crearea unor condiții materiale care să asigure un cadru propice destinat atingerii finalității propuse.³ Crearea unei atmosfere favorabile ascultării și stabilirii contactului psihologic cu suspectul sau inculpatul, constituie o regulă care trebuie aplicată încă de la debutul ascultării ea influențând rezultatele obținute, mai ales când cel ascultat este la prima audiere și apariția unui sentiment de teamă este inevitabilă.

Organul judiciar trebuie să creeze în momentul ascultării o atmosferă de seriozitate⁴ și de calm fără să dea dovadă de aroganță, de duritate și fără să folosească expresii grobiene, care ar putea conduce la instalarea tensiunii psihice a acelui ascultat. Anchetatorul are îndatorirea de a adopta o atitudine demnă în raport de autoritatea pe care o reprezintă. Atmosfera creată trebuie să fie propice confesiunii, mărturisirii sincere încă de la prima întrevedere cu cel care face ascultarea. Acesta va dovedi o atitudine pozitivă definită prin încredere în propria personalitate, empatie și respect necondiționat față de ființa umană, cu toate că aceasta este greu de menținut în toate momentele existenței noastre.

Pandemie impune o discuție preliminară care vizează aducerea la cunoștința suspectului sau inculpatului a măsurilor de protecție. Astfel, anchetatorul îi comunică celui ascultat că are obligația de a purta o mască de protecție pe toată perioada desfășurării ascultării. Se impune o diferențiere în funcție de măsurile de prevenire luate de-a lungul pandemiei. Inițial când purtarea măștii de protecție era obligatorie atât în spații închise cât și deschise, putem prezuma că fiecare persoană avea mască când era în afara locuinței. Ulterior după relaxarea măsurilor, purtarea măștii de protecție devine obligatorie doar în spațiile închise, situație în care există riscul ca persoană să nu o mai aibă în posesie.

Prin urmare, din arsenalul material trebuie să facă parte și masca de protecție, astfel în condițiile în care suspectul sau inculpatul se prezintă la locul unde se ia declarația fără mască de protecție, organul de cercetare penală trebuie să îi pună la dispoziție una pe care să o folosească pe toată perioada cât are loc ascultarea. Ce se întâmplă dacă persoana se prezintă fără mască? Aceasta este o provocare la care organul de cercetare penală sau procurorul trebuie să răspundă cât mai adecvat. Acesta nu poate renunța la obținerea declarațiilor până când persoana se va prezenta cu o mască de protecție, astfel încât este bine ca unitatea din care face parte să fie dotată cu măști de protecție.

3. Particularități psihologice în timpul ascultării

Elementul caracteristic al psihologiei infractorului după săvârșirea infracțiunii, este tendința de a se apăra, de a se sustrage cu orice preț învinuirii și sancțiunii. Acest element domină cu autoritate întreaga sa activitate psihică, fiind

³ E. Stancu, *Tratat de criminalistică*, Editura Actami, București, 2001, p. 461.

⁴ E. Locard, *Manuel de technique policière*, Editura Payot, Paris, 1948, p. 58.

preocuparea permanentă, de prim ordin și determinându-i comportarea mai ales în timpul audierii acestuia. Refuzul de a purta masca de protecție poate fi văzut ca o modalitate de a se sustrage de la ascultarea sa în cadrul procesului penal. De altfel, invocarea oricăror temeri legate de răspândirea virusului poate fi folosită ca mecanism de sustragere, dacă este făcută cu rea-credință.

Mecanismele psihologice ale celui anchetat prezintă câteva caracteristici⁵, care trebuie luate în seamă de către organul judiciar, mai ales pentru contracararea încercărilor de inducere în eroare prin simulare, disimulare, minciună sau prin folosirea altor mijloace prin care acesta consideră că poate evita tragerea la răspundere penală. Acestor încercări le corespund un anumit tip de manifestări determinate de mecanisme psihologice, pe care organul de urmărire penală trebuie să le sesizeze și să le interpreteze într-un mod critic.

Majoritatea persoanelor invitate în fața organelor judiciare prezintă o firească stare de emoție,⁶ mai mult sau mai puțin intensă, potrivit structurii lor psihice și îndeosebi situației procesuale în care se află: suspect, inculpat, martor, parte civilă, parte responsabilă civilmente, parte vătămată.

Tensiunea psihică a suspectului sau inculpatului este, de principiu, mult mai ridicată decât a celorlalte persoane. Practica confirmă, însă, că un anumit tip de infractori, familiarizați cu ancheta, adică recidiviștii sau profesioniștii manifestă o stare emoțională aparent mai redusă pentru organul judiciar fără experiență, aceasta fiind greu de depistat. Obligatorietatea purtării măștii de protecție poate fi un atu pentru cel interogat, întrucât obstrucționează imaginea sa în fața anchetatorului, aspect ce diminuează tensiunea psihică resimțită în condiții normale.

În situația în care în persoana suspectului se află chiar autorul faptei, se constată, de regulă, că discuțiile introductive pe problematica colaterală nu dau roadele scontate. Ambianța rămâne rece, răspunsurile sunt monosilabice, acesta nu se angajează sincer în dialog, adică „nu dă nimic de la el”.

Cât privește suspectul care nu a săvârșit fapta ce i se impută, acesta se dăruiește lesne tematicii abordate, participând cu naturalețe la dezvoltarea ei. Odată fiindu-i lămurite statutul și rolul în cadrul ascultării, el va alunga din plan psihic toată problematica ce-i provocase temere, iar cu privire la învinuire va argumenta natural, dezinvolt, participativ, dezinhibat, neavând, cu alte cuvinte, nimic care să-i inspire teamă. Totuși, purtarea măștii de protecție îi poate cauza un grad de disconfort destul de mare, care poate să îi încetinească reacțiile și participarea la discuție.

Din interpretarea datelor pe care i le oferă conduita, fizionomia, reacțiile exterioare ale subiectului, anchetatorul poate obține datele necesare cu privire la gândurile și sentimentele pe care le încearcă acesta atunci când neagă sau afirmă ceva, când pretinde că cele relatate reprezintă adevărul sau când afirmă că nu-și mai amintește ceva. Cât privește reacțiile exterioare, unele pot fi cauzate și de purtarea măștii de protecție, precum înroșirea feței, transpirația excesivă, senzația

⁵ T. Bogdan, *Probleme de psihologie judiciară*, Editura Științifică, București, 1973, p. 180.

⁶ N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Casa de editură și presă „Șansa”, București, 1992, p. 96.

de asfixiere și înec, iar acestea impun o evaluare cât mai corectă din partea anchetatorului, cât și intervenția acestuia, astfel încât să asigure suspectului sau inculpatului dreptul la sănătate, integritate fizică și viață

4. Limbajul corpului în timpul ascultării

Comunicarea non-verbală este un mod de comunicare caracterizat prin folosirea a tot ceea ce depășește limbajul vorbit.⁷ Important este că ceea ce suspectul sau inculpatul va exprima dincolo de cuvinte poate modifica fundamental ceea ce el vrea să spună, schimbând astfel sensul obișnuit al cuvintelor.

Mesajul de dincolo de cuvinte cunoscut și sub denumirea de limbajul corpului trebuie descoperit și analizat cu atenție, fiind bine știut faptul că acesta nu minte, întrucât vine din zona instinctelor și exprimă trăirile, percepțiile, frustrările interioare ale celui audiat.

În baza contactelor inițiale, anchetatorul apreciază comportamentul expresiv, în mod special mimica suspectului sau inculpatului ca pe o realitate evidentă,⁸ ca pe o totalitate de trăsături și caracteristici dinamico-funcționale care evidențiază stări, sentimente și dispoziții sufletești a căror interpretare corectă este o necesitate absolută. Ce se întâmplă, însă, cu tot acest proces în situația purtării măștii de protecție, când o bună parte a feței este acoperită? Anchetatorul nu mai poate evalua mimica celui pe care îl ascultă, procesul de ascultare devine formal, informațiile brute nu mai pot fi edificate sau contrazise de limbajul non-verbal, fapt ce îngreunează aflarea adevărului.

În acest sens, anchetatorul trebuie să fie atent asupra componentei voluntare a comportamentului expresiv, înțelegând prin aceasta procesele funcționale dinamice mai mult sau mai puțin deformate emoțional, deghizate, simulate în scopul de a masca adevăratele stări sufletești resimțite în timpul ascultării.

În condiții normale, gesturile sporesc expresivitatea celor afirmate, dar în cazul când subiectul ce trăiește un sentiment de culpabilitate încearcă să-l ascundă nu numai prin cuvinte, ci se străduiește să-și controleze și gesturile și să le atribuie o notă de naturalețe firesc, abordând o mimică și pantomimică în consecință, se poate observa că gesturile sunt exagerate, regizate. În contextul purtării măștii de protecție situația este mult simplificată pentru suspect sau inculpat, care are deja un paravan în spatele căruia este ascuns, ceea ce îi poate influența și starea de spirit, acesta resimțind o stare mai relaxată în fața anchetatorului.

În timpul interogatoriului, există un moment de epuizare psihică pentru subiect,⁹ când acesta pierde controlul asupra gesturilor sale, acestea devenind pripite, exprimând nervozitate, dezorientare, agitație interioară, contrazicând cele afirmate de subiect. Simptome extrem de fin de reliefat și elucidat sunt fluența declarației, coloritul feței, tonul vocii, accelerarea și dereglarea ritmului respirației,

⁷ Al. Roșca, *Psihologie generală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 112.

⁸ V. Cătună, *Criminalistică*, Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 74.

⁹ N. Văduva, *Criminalistica-Tratat de tactică și metodică*, Editura Era, București, 2009, p. 88.

contractarea mușchilor scheletici, schimbarea mimicii și pantomimicii. Sub acest aspect este evident că purtarea măștii de protecție îngreunează procesul de identificare a simptomelor externe generate de epuizarea psihică și darea în vileag a realității.

În ceea ce privește fluenta declarației, în practica anchetelor penale, se poate observa că între ultimul cuvânt al întrebării adresate de către anchetator și primul cuvânt al răspunsului celui audiat se scurge o perioadă de timp. De cele mai multe ori, persoanele de bună-credință vor răspunde cu o întârziere mai mare decât cele care mint, ceea ce este firesc, dată fiind necesitatea asimilării întrebării și formularea unor răspunsuri cât mai complete.

Când cineva răspunde sincer la întrebările care i se adresează va fi ferm, va dori să convingă și în același timp să se convingă că anchetatorul înțelege exact ceea ce spune. Astfel, este normal, ca în cadrul audierii unei persoane nevinovate, după ce i s-a adus la cunoștință acuzația, aceasta să vorbească tare, să spună ce are de spus în apărarea sa cât mai clar și mai convingător, iar la nevoie să sublinieze fiecare cuvânt, cu o intensitate destul de înaltă a vocii.

Creșterea volumului vocii este un aspect care apare ca natural, o reacție firească la o învinuire nedreaptă și la teama de consecințele previzibile ale acesteia. O scădere a intensității vocii în timp ce persoana ascultată răspunde la o întrebare ce are ca obiect un aspect important ce ține de desfășurarea activității ilicite poate fi considerată un important indiciu cu privire la faptul că persoana ascultată face declarații nesincere. Ne confruntăm cu un fenomen interesant, și anume pierderea interesului legat de răspuns, explicabil prin aceea că neputând asimila minciuna promovată prin verbalizare corpul persoanei nu o poate susține decât cu mare greutate, aspect reiterat adesea prin „nici persoana nu crede ce spune”. Asta se întâmplă în condiții normale de audiere, în condițiile purtării măștii de protecție se schimbă parametrii vocii, intensitatea, tonalitatea, ritmul. Persoana poate să respire greu prin mască, să simtă că i se taie respirația, sau să nu reușească să își adapteze vocea astfel încât să fie auzită și înțeleasă. Din nou, toate aceste aspecte necesită o atenție sporită din partea anchetatorului, care trebuie să discearnă între ce este disimulație și ce este consecința firească a purtării măștii de protecție

În concluzie, pe un fond general de tensiune psihică, specific anchetei, își fac apariția la cel ascultat manifestări de un grad înalt de intensitate, care ar putea releva o încercare de simulare, disimulare sau minciună. Toate aceste comportamente pot fi analizate, într-o limită rezonabilă, de organul judiciar care efectuează ascultarea, însă în contextul purtării măștii de protecție această limită este mult diminuată.

5. Conduita psihologică a organului de urmărire penală

În interogarea suspectului sau inculpatului un rol important îl are personalitatea magistratului, a celorlalți juriști sau organe de cercetare, chemați să afle adevărul, să pronunțe o soluție temeinică și legală într-o anumită cauză penală.

Profesia anchetatorului judiciar este, psihologic vorbind, o profesie stresantă, de risc, de curaj și de spirit de sacrificiu.¹⁰

Privite de pe aceste coordonate psihologice, stările de tensiune generate de permanenta confruntare a anchetatorului cu partenerii săi nu trebuie să depășească cadrul legal stabilit pentru ancheta judiciară, utilizarea mijloacelor interzise de lege putând compromite întreaga anchetă.

Relația interpersonală anchetator-anchetat pune în evidență, în primul rând, trăirea emoțională creată de contactul cu reprezentantul oficial al autorității, în cadrul căruia se va derula o activitate cu caracteristici absolut speciale (anchetă judiciară).

Atitudinea oficială, politicoasă, dar rezervată, profesională, prin ținută și vocabular a anchetatorului, care solicită lămuriri, chestionează, pune în vedere, precizează etc., creează un fond difuz emoțional pentru persoana anchetată (suspect, inculpat), fapt resimțit de altfel, de oricare altă persoană chemată în mod oficial pentru a da informații în cauză (martori, reclamați, etc.).

Ascultarea reprezintă una dintre cele mai complexe și anevoioase activități cu care este mereu confruntat organul judiciar, activitate a cărei eficiență reclamă realizarea în persoana celui chemat să o efectueze, inteligență, tact, perspicacitate, abilitate, răbdare – însușiri ce pot fi dobândite numai printr-o pregătire temeinică.

Ascultarea aduce pe poziții opuse pe cei doi termeni ai acestei activități: suspectul sau inculpatul și organul judiciar – care nu colaborează, ci se confruntă.¹¹ Anchetatorul trebuie să posede o inteligență de contact cu cei pe care îi cercetează, el trebuie să fie conștient în orice moment că modul în care va fi receptat de suspect sau inculpat, va cântări hotărâtor în reușita activității de cercetare penală.

Organul judiciar trebuie să adopte o atitudine de detașare, de desprindere de poziția sa procesuală, o atitudine de imparțialitate în aprecierea lucidă a faptelor care susțin învinuirea și a celor ce militează în favoarea celui audiat. Purtarea măștii de protecție poate fi o barieră și pentru anchetator, atât din punct de vedere fizic, întrucât îi îngreunează buna funcționare a funcțiilor vitale, cât și cu privire la atitudinea pe care o percepe suspectul sau inculpatul, fiind astfel împiedicat să transmită fidel postura pe care o adoptă în procesul de ascultare.

În timpul ascultării, ca și în întreaga perioadă a cercetării unei fapte penale, anchetatorul este obligat să dea dovadă de corectitudine, răbdare, demnitate, înțelegere. El trebuie să aibă, puterea să recunoască și să-și controleze anumite trăsături ale personalității de natură să se repercuteze negativ asupra cercetărilor, cum ar fi de exemplu, nervozitatea, superficialitatea, duritatea, supraaprecierea propriilor calități, tendința de exagerare, de suspectare a oricărei persoane audiate, indiferent de calitatea acesteia. În acest context este util să amintim că, inclusiv în cazul interogatoriului, din felul în care tratăm oamenii putem avea un răspuns pe măsură. Un comportament negativ conduce la rezultate deseori negative.

¹⁰Ghe. Vintilă, *Criminalistică*, Editura Themis, Craiova, 2001, p. 326.

¹¹ L. Coman, M. Constantinescu, *Tratat practic de criminalistică*, vol. I, Editura Ministerului de Interne, București, 1976, p. 214.

Dacă anchetatorul nu va reuși să-și asigure „o suprafață psihică perfect plană”¹² și, prin manifestările sale negative, va apărea în fața interlocutorului ca un om impresionabil, nervos, agresiv, frământat de problemele proprii, atunci cadrul general al desfășurării anchetei va deveni precar, șansele de realizare a scopurilor propuse diminuându-se. Echilibrul emoțional al anchetatorului este condiționat și de lipsa oricărei prejudecăți sau a dușmăniei față de persoana anchetată.

6. Concluzii

Ancheta judiciară prezintă o anumită duritate, fiind presărată cu obstacole, cu răsturnări de situații, cu coincidențe stranie care solicită la maximum inteligența, priceperea și rezistența psihică a anchetatorului. Pandemia cu toate măsurile de protecție și distanțare socială pe care trebuie să le ia în cursul ascultării îi accentuează anchetatorului dificultatea muncii întreprinse și îl obligă să răspundă deontologic noilor provocări, dar și util pentru soluționarea justă și cu celeritate a cauzei.

Pandemia de COVID-19 are un impact profund asupra procedurii ascultării suspectului sau inculpatului, întrucât comunicarea directă este mai dificilă. Este încurajată utilizarea conferințelor audio și video sau a altor instrumente de comunicare la distanță, este impusă adoptarea unor măsuri de siguranță, cum ar fi instalarea unor dispozitive de protecție din sticlă la secțiile de poliție sau în centrele de detenție, purtarea măștii de protecție, păstrarea distanței.

De asemenea, pe durata pandemiei de COVID-19, drepturile procedurale ale suspectilor și ale inculpaților trebuie să fie respectate pentru a se asigura o procedură echitabilă. În aceste condiții, obținerea unor declarații, pertinente, concludente și utile cauzei, din partea suspectului sau inculpatului, devine, după cum am observat, o adevărată provocare pentru anchetator.

Referințe

- Bogdan T., *Probleme de psihologie judiciară*, Editura Științifică, București, 1973
Cătună V., *Criminalistică*, Editura C.H. Beck, București, 2008
Coman L., Constantinescu M., *Tratat practic de criminalistică*, vol. I, Editura Ministerului de Interne, București, 1976
Locard E., *Manuel de technique policière*, Editura Payot, Paris, 1948
Mircea I., *Criminalistica*, Editura Lumina Lex, București, 2001
Mitrofan N., Zdrenghea V., Butoi T., *Psihologie judiciară*, Casa de editură și presă „Șansa”, București, 1992
Roșca Al., *Psihologie generală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975
Stancu E., *Tratat de criminalistică*, Editura Actami, București, 2001
Văduva N., *Criminalistica-Tratat de tactică și metodică*, Editura Era, București, 2009
Vintilă Ghe., *Criminalistică*, Editura Themis, Craiova, 2001
Wilhelm J.G., *Introducere în practica criminalistică*, Stuttgart, Germania, 1974

¹² J.G. Wilhelm, *Introducere în practica criminalistică*, Stuttgart, Germania, 1974, p. 103.